

Nr 290.

Av herr Pettersson i Dahl m. fl., *angående den framtida utformningen av närings- och bebyggelsestrukturen i landet.*

Den allt starkare koncentrationen av bebyggelse och näringsliv till några få stortätorter medför mycket allvarliga olägenheter såväl för den alltmer sammanträngda tätortsbebyggelsen som för de alltmer uttunnade glesbygderna. Dessa problem har i olika avseenden blivit föremål för statsmakternas uppmärksamhet, och en del åtgärder har vidtagits i syfte att råda bot på de mest framträdande olägenheterna, inte minst vad beträffar de sociala förhållandena i såväl storstäderna som glesbygderna. Man kan erinra om de beslut som fattats rörande bostadspolitikens utformning, bebyggelseplanering, lokaliseringsplanering och jordbruksplanering. Det synes oss emellertid stå klart, att någon tillfredsställande lösning av dessa problem inte kan vinnas, förrän frågan om samhällets bebyggelse- och näringsstruktur tages upp till diskussion i hela sitt sammanhang.

Befolkningsomflyttningen från landsbygden till städerna och de övriga tätorterna har under senare tid varit av betydande omfattning. Befolkningsutvecklingen i vårt land framgår av följande sammanställning:

År	A n t a l i n v å n a r e	
	Landsbygden	Städerna
1900	4 032 490	1 103 951
1910	4 154 803	1 367 600
1920	4 161 378	1 743 111
1930	4 146 316	1 995 875
1940	3 990 520	2 380 912
1950	3 764 127	3 282 793
1953	3 704 835	3 445 771

Landets 133 städer hade vid den preliminära sammanräkningen vid det senaste årsskiftet 3 494 044 invånare.

Den ovanstående sammanställningen utgör emellertid inte i och för sig något exakt mått på befolkningsomflyttningens omfattning. Hänsyn måste nämligen tagas till att städernas befolkningstillväxt delvis har sin grund i inkorporeringar av kringliggande landsbygdskommuner. Å andra sidan måste emellertid uppmärksammas, att en betydande befolkningsutflyttning även äger rum från den egentliga landsbygden till köpingar och municipalsamhällen. Köpingarna uppvisade 1952 en folkökning av 15,20 promille, municipalsamhällena en folkökning av 9,99 promille, medan den övriga landsbygden

under samma år fick sin befolkning minskad med 0,91 promille. De 260 köpingarna och municipalsamhällena i vårt land hade den 1 januari 1953 en folkmängd av 617 572 personer.

Landsbygdens flyttningsförluster, som i utpräglad grad varierat efter det allmänna konjunkturläget, framgår av följande tabell, hämtad ur Gösta Ahlbergs avhandling »Befolkningsutveckling och urbanisering i Sverige 1911—1950»:

År	Nettoutflyttning	År	Nettoutflyttning
1930	23 700	1947	29 000
1933	7 400	1948	17 800
1937	33 400	1949	20 800
1940	13 900	1950	23 900
1946	40 000	1951	28 000

Mot befolkningsuttunningen på landsbygden svarar, såsom framhållits, i motsvarande grad en befolkningskoncentration till städer och övriga tätorter. Städernas folkmängd, som 1943 utgjorde 2,6 milj. människor eller 19,90 proc. av landets befolkning, hade år 1953 vuxit till 3,4 milj. människor eller 48,19 proc. av den totala befolkningen. Denna befolkningsrörelse har särskilt koncentrerats mot de stora städerna, vilket belyses av följande sammanställning:

	Folkmängd i de större städerna 1943—1952			
	1943	1946	1949	1952
Stockholm	643 179	690 108	733 615	761 787
Göteborg	290 494	325 563	349 145	363 000
Malmö	163 116	176 659	189 232	198 645
Norrköping	73 564	80 228	84 035	87 451
Hälsingborg	64 040	69 051	71 151	71 999
Örebro	56 989	61 492	65 690	68 753
Uppsala	41 779	48 725	61 539	65 841
Västerås	42 707	51 034	57 824	63 633
Borås	50 541	53 494	57 043	59 712
Linköping	45 664	49 258	53 232	57 585
Eskilstuna	43 546	49 421	52 742	55 474

Mest markerad har, såsom framgått, befolkningskoncentrationen till Stockholm varit. Hela Stor-Stockholms folkmängd som vid 1950-talets ingång uppskattades till inemot 970 000 personer, beräknas enligt den generalplan för Stockholm, som framlades 1950, stiga till 1,1 milj. år 1960 och 1,3 milj. år 1970. Enligt den preliminära sammanräkningen vid årsskiftet hade Stor-Stockholm 1 029 198 invånare, innebärande en ökning under 1953 med 9 247 personer, och det kan ifrågasättas, om inte folkmängdstillväxten tenderar att bli starkare än som förutsatts i nämnda generalplan. Under år 1953 har visserligen befolkningstillväxten i Stockholm kännetecknats av en viss

stagnation, som delvis beror på en minskad inflyttning. Några definitiva slutsatser om utvecklingstendenserna kan emellertid inte dragas på grundval härav. Det måste nämligen stå klart, att bostadsbristen utgjort och fortfarande utgör en kraftig broms på inflyttningen till Stockholm.

Malmö hade vid årsskiftet 202 316 invånare, en ökning under 1953 med 3 671 personer. Stor-Malmö beräknas ha drygt 225 000 invånare. Göteborgs folkmängd utgjorde vid samma tillfälle 367 449 invånare, innebärande en ökning under 1953 med 4 426 personer. Stor-Göteborg kan beräknas ha i det närmaste 410 000 invånare.

Om utvecklingen fortsätter i samma riktning, kommer om 10 à 15 år ytterligare ett antal städer att överskrida folkmängdstalet 100 000.

Befolkningsomflyttningen har emellertid, såsom understrukits, varit av större omfattning än som framgår av befolkningssiffrorna från den administrativa indelningen. Tätbebyggelsen i vårt land omfattade den 31 dec. 1950 i det närmaste 4,7 milj. människor, medan glesbebyggelsen räknade ungefär 2,4 milj. människor. På den egentliga landsbygden är alltså endast ungefär en tredjedel av landets befolkning bosatt. Denna befolkningsomflyttning beror givetvis — med den näringsstruktur som landsbygden har — huvudsakligen på den utflyttning som äger rum från jordbruksnäringen.

Den i jordbruk med binärningar sysselsatta delen av befolkningen, som år 1940 utgjorde 31,9 proc., hade år 1950 nedgått till 23,4 proc. och minskas årligen med 2 à 3 proc. Antalet företagare inom jordbruket har under femårsperioden 1945—50 minskats med cirka 5 000 per år. Hela jordbruksbefolkningen utgjorde år 1945 2 008 000 personer, men år 1950 hade den gått ned till 1 765 000 personer, vilket betyder en minskning med 243 000 personer. Stadsnäringarna räknade år 1945 4 666 000 personer, men år 1950 var siffran 5 282 000 personer, alltså en ökning på 373 000 personer. Det måste understrykas, att denna utveckling varit mera markerad under senare tid. Under perioden 1931—40 var jordbrukets förluster till stadsnäringarna cirka 28 000 personer per år, men under perioden 1941—50 har jordbruket årligen förlorat cirka 46 500 personer till stadsnäringarna. Det bör vidare uppmärksammas, att denna befolkningsomflyttning från jordbruket från år 1930 mer än tidigare koncentrerats till städerna på de smärre tätorternas bekostnad.

Med den ovan tecknade befolkningsomflyttningen har följt en snedvridning i könsproportionerna. Sedan 1930-talet råder på landsbygden överskott av män, medan en relativt stor övertalighet av kvinnor är utmärkande för flertalet städer, särskilt de större. Enligt den preliminärt kända folkmängdsfördelningen vid slutet av år 1952 var antalet kvinnor på 1 000 män på hela landsbygden 939 och i städerna 1 084. Detta förhållande torde även framgå därav att födelseöverskottet på landsbygden år 1952 var 4,68 promille och för städerna 7,17 promille. För den egentliga landsbygden eller jordbruksbygden är denna utveckling givetvis ännu mer markerad.

Disproportionen i befolkningsfördelningen har medfört allvarliga olägenheter såväl för de koncentrerade tätorterna som för glesbygderna.

Storstadssamhället.

Befolkningsanhopningen i de överdimensionerade stortätorterna har skapat svåra problem för storstadsbefolkningens vidkommande och därmed också för samhället. Stockholm liksom de öriga storstäderna brottas med en betydande bostadsbrist. Av en undersökning som bostadsstyrelsen gjorde under hösten 1953 framgick, att av totalantalet på 97 000 sökande utan egen lägenhet var inte mindre än 62 procent bosatta i Stockholm, Göteborg och Malmö. Vid en sådan ytterligare befolkningsökning, som beräknats enligt den ovannämnda generalplanen för Stockholm, kan ifrågasättas, om det är möjligt att lösa detta problem på ett tillfredsställande sätt inom överskådlig framtid. Det bör uppmärksammas, att Stockholms stad enligt vad vi erfarit i sin generalplan reserverat mark för nya industriområden av betydande storleksordning, varigenom man alltså medvetet eftersträvar att ytterligare öka koncentrationen till huvudstaden.

Av den bostadspolitiska debatt, som hösten 1953 fördes i Stockholms stadsfullmäktige, framgick, dels att man överväger att förflytta byggnadsarbetare från andra orter för att kunna forcera bostadsproduktionen i Stockholm, dels också att den för bostadsbyggandet exploaterbara marken i Stockholms stad inom snar framtid kan väntas vara slut. Det sistnämnda problemet söker man bemästra genom ökad bostadsproduktion i grannkommunerna inom Stor-Stockholmsområdet. Det bör i detta sammanhang uppmärksammas, att byggnadskostnaderna i Stockholm bl. a. till följd av högre löner och högre omkostnader är åtskilligt högre än i andra städer.

Tomtbristen inne i storstaden har redan i stor utsträckning tvingat till utflyttning till förortssamhällen av sovstadskaraktär — en utveckling som framför allt för Stockholms vidkommande ytterligare måste komma att markeras enligt det ovan tecknade läget. Inte minst härigenom får en bebyggelsekoncentration som Stockholm och andra storstäder mycket stora trafikproblem att brottas med. Avstånden mellan bostadsort och arbetsplats blir stora. En stor del av storstadens befolkning måste tillbringa avsevärd tid med att förflytta sig till och från arbetsplatsen, d. v. s. med ett improduktivt resande. Spårvägar och tunnelbanor, gator och ledningar av olika slag blir härigenom långa och dyrbara att finansiera. Varudistributionen blir sannolikt särskilt kostnadskrävande. Trafiken i en sådan stad som Stockholm går långsamt och ofta med svåra stockningar. Nödvändigheten av att avlasta gatorna är ett motiv för nya tunnelbaneprojekt. Det pågående tunnelbanebygget i Stockholm torde nu komma att kosta cirka miljarden kronor. Dyrbara parkerings- och garageutrymmen måste iordningställas. Över huvud taget kan konstateras, att en storstadsbebyggelse kräver serviceanordningar av sådan omfattning, att ett rationellt tillvaratagande av arbetskraften försvåras. Det synes uppenbart, att en bebyggelsekoncentration som Stockholms närings- och transportekonomiskt överskridit sitt optimum.

Därtill kommer, att storstadsmiljön knappast kan sägas ge individen de bästa möjligheterna till en lyckosam personlig utveckling. Brottsligheten

är betydligt större i storstäderna än på landsbygden. Av de cirka 180 000 strafflagsbrott, som under 1952 kom till polisens kännedom, ägde cirka 36 000, eller 20 procent, rum i Stockholm, 18 000, eller 10 procent, i Göteborg och 10 000, eller 5,5 procent, i Malmö. Särskilt har ungdomsbrottsligheten visat sig vara ett svårlöst problem för storstäderna. Av en 1952 framlagd utredning (SOU 1952:5) framgick, att huvudparten av de fångar å fångvårdens anstalter, vilka ådömts straff före fyllda aderton år, var från de tre största städerna. Det torde också vara så, att det stjäls och lånas förhållandevis mera bilar i storstäderna än i landsorten. De gängbildningar, som är utmärkande för storstadsungdomen, medför ur samhällets likasom ur individens synpunkt ofta svåra olägenheter. Av de 1951 för skydds-
uppfostran omhändertagna ungdomarna var 4 200 från städerna och 2 900 från landsbygden och av de för samhällsvård omhändertagna 16 800 från städerna och 9 600 från landsbygden. Av fylleriförseelserna år 1951 begicks 32 356, eller 83,3 procent, i städerna och 6 491, eller 16,7 procent, på landsbygden. På enbart Stockholm och Göteborg kom 5 259 resp. 5 024 sådana förseelser.

I storstäderna tillmätas inte hemmet och familjen, som enligt vår uppfattning måste utgöra grundvalen för vårt samhälle, samma centrala betydelse som på landsbygden. Antalet äktenskapskillnader var år 1950 i städerna 6 042 och på landsbygden 1 966, d. v. s. 185,7 resp. 52,3 per 100 000 invånare. Tillgängligt statistiskt och annat vetenskapligt material kan icke ge något exakt besked om förekomsten av nevrosfall och förolyckade existenser i storstäder och på landsbygd, men man kan hålla för sannolikt, att storstadssamhället i det avseendet är en betydligt ogynnsammare miljö för individen än landsbygdssamhället.

Glesbebyggelsen.

Å stora delar av landsbygden har folkavflyttningen fortskridit så långt, att det nödvändiga underlaget saknas för upprätthållande av den allmänna standard, som är önskvärd i våra dagars samhälle. Ännu mindre finns det förutsättningar för uppnående av den fortsatta standardhöjning, som måste eftersträvas. Befolkningstalet är inte tillräckligt för att det skall bli ekonomiskt möjligt att förse bygden med gemensamma anläggningar och service av olika slag. Den befolkning, som stannat kvar i bygden, representerar ett alltför klen skatteunderlag, för att skolundervisning, bibliotek och andra gemensamma angelägenheter skall kunna ordnas på ett tillfredsställande sätt. Socialvården, särskilt ålderdomsvården, måste liksom skolväsendet bli föremål för en centralisering, som ur bygdens och individernas synpunkt inte är önskvärd. Handel, hantverk, kommunikationsföretag och andra serviceyrken får ett alltför klen underlag för att kunna drivas i bygden. Vägar kan i en markerad glesbygd inte hållas i acceptabelt skick, och kommunikationerna kan därmed icke heller ordnas på ett tillfredsställande sätt. Det blir också alltför dyrbart att tillgodose bygden med tidsenliga samlingslokaler och fritidsanläggningar. Kultur- och föreningslivet kan därför icke utvecklas i önskvärd grad.

Den allmänna service, som för vår tids människor anses nödvändig, har å stora delar av landsbygden ur kostnadssynpunkt blivit omöjlig att uppehålla. Följden har blivit, att glesbygderna inte kunnat erbjuda den trivselmiljö, som vår tids människor betraktar som önskvärd. Det är obestridligt att ett visst befolkningsunderlag är nödvändigt för att de gemensamma anordningarna i en bygd skall kunna anbringas på ett tillfredsställande sätt och för att varor och tjänster skall kunna tillhandahållas befolkningen i bygden rationellt. Då befolkningstalet sjunkit till en viss nivå, påskyndas därigenom avfolkningen ytterligare, och därmed reduceras ännu mera bygdens möjligheter att lösa sina problem. Denna utveckling har redan på ett markant sätt framträtt å stora delar av landsbygden och måste för framtiden inge de allvarligaste farhågor.

Det måste också understrykas, att den ovan påtalade disproportionen i könsfördelningen innebär ett mycket allvarligt problem ur landsbygdens synpunkt. Stora svårigheter uppstår för familjebildningen. Kvinnounderskottet får delvis ses som en följd av ett alltför ensidigt näringsliv, som inte kunnat ge kvinnorna tillfredsställande sysselsättningsmöjligheter, men det torde också ha sin förklaring i att kvinnorna i större utsträckning än männen funnit glesbygdernas svårigheter att skapa trivsel tryckande. Det bör emellertid i sammahanget understrykas, att inte minst jordbruksnäringen är i behov av kvinnans arbetsinsats. Uppmärksammas bör vidare, att den pågående befolkningsomflyttningen medfört en ogynnsam åldersstruktur för jordbruksbygden och den egentliga landsbygden.

Den ovan påtalade ensidigheten i näringslivet medför också den olägenheten, att ungdomen får sämre möjligheter till yrkesval efter personlig läggning. Detta ökar i sin tur benägenheten till flyttning. Vidare bör understrykas, att orter med ensidigt näringsliv löper större risker ur konjunktursynpunkt.

Ur samhällets synpunkt.

Såsom ovan framhållits har den pågående befolkningsomflyttning, som leder till en alltmer markerad överdimensionering av storstäderna och en allt starkare uttunning av glesbygderna, mycket allvarliga konsekvenser ur individernas och därmed ur hela samhällets synpunkt. »Hopskockningen» i storstäderna synes oss, såsom vi framhållit, vara i hög grad irrationell. Det måste därför ur samhällets synpunkt anses nödvändigt, att koncentrationen av näringsliv och bebyggelse till storstäderna hejdas.

Det är naturligt att landsbygden kommer i centrum för intresset, då det är den som får släppa till folkmaterialet. Man måste vara ense om att jordbruksnäringen alltjämt är en grundval i vårt näringsliv. Ett bärkraftigt inhemskt jordbruk är nödvändigt för trygghet av folkförsörjningen och därmed ett beredskapsintresse av första ordningen. Man kan emellertid inte tänka sig att ett sådant jordbruk skall kunna upprätthållas, om inte jordbrukets folk får samma standard i ekonomiskt, socialt och kulturellt avseende och samma trivselmöjligheter som andra yrkesgrupper. Såsom ovan

framhållits krävs det ett visst befolkningsunderlag för att man i en bygd skall kunna skapa den trivsel och allmänna service, som anses nödvändig och önskvärd. Ett livskraftigt jordbruk, som är ett primärt intresse ur samhällets synpunkt, förutsätter alltså en levande landsbygd.

Den meningsriktning, som vi representerar, har vid upprepade tillfällen understrukt, att befolkningsomflyttningen från landsbygden till storstäderna måste hejdas. Det är enligt vår uppfattning nödvändigt att snara och effektiva åtgärder i detta syfte vidtages. I stora delar av landsbygden är befolkningstalet nu så lågt, att man inte längre har möjligheter och resurser att skapa en levande bygd.

Den samhällsstruktur, som blir resultatet av en fortsatt befolkningsrörelse av samma karaktär som den pågående, synes oss komma att kännetecknas av en alltmer överdimensionerad storstadsbebyggelse och en alltmer uttunnad glesbebyggelse. En sådan utveckling måste enligt vår uppfattning vara olycklig och ödesdiger ur hela samhällets synpunkt. Det gäller därför att skapa en sådan bebyggelse- och näringsstruktur i samhället, att de avigsidor, som är förenade med en överdimensionerad tätortsbebyggelse och en alltför uttunnad glesbebyggelse, undvikas. Enligt vår uppfattning måste näringsliv och bebyggelse ordnas på ett sådant sätt, att befolkningen på landsbygden får rika kontaktmöjligheter med tätorternas affärs- och kulturliv, samtidigt som stadsbefolkningen får ökad beröring med landsbygdens arbetsmiljö och rekreationsmöjligheter. Vi måste ha städer och tätorter av en för våra förhållanden mer proportionerlig storleksordning. Där så är lämpligt måste nya tätortsbildningar skapas som ekonomiska och kulturella centra för bygden. Genom en sammanhållning till lämpligt avvägda bebyggelseenheter får man större möjligheter att åstadkomma de gemensamhetsanläggningar, som är nödvändiga. Ett på rationellt sätt differentierat näringsliv, som härvid förutsättes, ger också de bästa möjligheterna till ett rationellt tillvaratagande av de lokala arbetskraftsresurserna, som i orter med ensidigt näringsliv ej kan effektivt tillvaratagas. En överdimensionering av bebyggelsen kräver, såsom framhållits, serviceanordningar, som i verkligheten innebär en misshushållning med arbetskraften.

Försvarssynpunkter.

Den ojämna befolkningsfördelning, som blivit resultatet av den ännu pågående befolkningsrörelsen från landsbygden till tätorterna, innebär för samhället stora olägenheter inte minst ur försvarspolitisk synpunkt. Vid en oinskränkt luftkrigföring innebär tätortsbebyggelsen ett utomordentligt faromoment. Särskilt Stor-Stockholm på gränsen mellan två världssystem utgör ett inbjudande huvudanfallsmål i en krigssituation. Härigenom — liksom genom övriga tätortskoncentrationer — har vi själva skapat ett ur luftförsvarssynpunkt mycket ogynnsamt läge. Vid krigstillfälle måste oproportionerligt stora stridskrafter till förfång för styrkan i det aktiva invasionsförsvaret bindas till skydd för tätorterna. Därjämte måste ofantliga investeringar göras för att åstadkomma erforderliga skyddsrumsanläggningar och

dylikt för storstädernas befolkning — investeringar som vid en naturligare befolkningsfördelning skulle kunna med större effekt främja det aktiva försvaret eller på annat sätt komma samhället till godo. En storstadskoncentration som Stockholm synes vara i hög grad lättåtkomlig för en atombomb liksom för robotvapen.

Samtidigt måste understrykas att en fortsatt uttunning av landsbygdsbebyggelsen även innebär allvarliga risker ur försvarssynpunkt. Vid en utpräglad glesbebyggelse får landsbygden minskade möjligheter att lösa de problem, som uppstår vid den evakuering, som vid krigstillfälle måste bli nödvändigare och mera omfattande i samma mån som befolkning och bebyggelse koncentrerats till de stora städerna. Hemortsförsvaret i glesbygderna blir också lidande genom minskade rekryteringsmöjligheter för t. ex. hemvärn och lottarörelse.

Både ur synpunkten av en tillförlitligare verkande mobilisering och med hänsyn till försvaret av viktiga landsdelar skulle åtskilligt vara vunnet med en jämnare befolkningsfördelning mellan länen. Genom en sådan befolkningsutjämning, vilken givetvis måste gå hand i hand med en ändamålsenlig differentiering av näringslivet, skulle bl. a. de nu glesast befolkade länen kunna bli väsentligt mera självförsörjande än hittills, till båtnad för både civilbefolkningen och försvarsmakten, särskilt när förbindelserna vid krig riskerar att bli avbrutna.

Ur försvarssynpunkt är det alltså väsentligt, att den hittillsvarande befolkningsrörelsen och näringslivsförskjutningen i riktning mot de stora tätorterna bringas att upphöra och att strömmen såvitt möjligt vänds i riktning mot landsbygden. Stor-Stockholm utgör härvidlag givetvis det vanligaste problemet, men även en rad andra tätorter med starkt koncentrerade industrier utgör faromoment för hela vårt land. Det måste understrykas, att åtgärder mot befolkningsökning och för befolkningsminskning i de stora tätorterna inte minst är motiverade av beredskapshänsyn. Härmed förenas samtidigt humanitära synpunkter. En omfattande evakuering av Stor-Stockholm, som måste äga rum i en krigssituation, kan säkert endast i exceptionellt gynnsamma fall ske utan mycket svåra lidanden för de evakuerade.

Det synes oss därför vara nödvändigt att redan i fredstid en förskjutning sker till landsbygden av industrier och befolkning. Det bör betonas att de krigsviktiga och för folkförsörjningen oumbärliga industrierna bör lokaliseras till de områden, där de är minst sårbara. En sådan strukturförändring minskar krigsriskerna, och om kriget skulle komma ger den oss större möjligheter att reducera förlusterna i såväl människoliv som egendom.

Orsakerna till befolkningsomflyttningen.

Det har i det föregående framgått att den stora befolkningsomflyttningen från landsbygden till tätortskoncentrationerna har sin grund i ett flertal olika omständigheter. Den primära och oftast mest framträdande orsaken synes vara den ekonomiska eftersatthet, som alltjämt kännetecknar landsbygdens näringsliv. Jordbruket, den dominerande näringsgrenen på landsbygden, har

visserligen under senare tid erhållit betydligt bättre villkor än tidigare. Men alltjämt kvarstår en ekonomisk klyfta mellan denna näring och stadsnäringarna. Enligt statistiska centralbyråns inkomststatistik för år 1952 hade jordbruket den lägsta medelinkomsten, 5 719 kronor. Medelinkomsten inom industri och hantverk var 7 448 kronor. År 1951 utgjorde den genomsnittliga timlönen för manliga lantarbetare kronor 2,18 medan den genomsnittliga timlönen för industriarbetare var kronor 3,29. Om med sistnämnda grupp sammanföres arbetare inom byggnadsverksamhet och samfärdsel utgjorde medelförtjänsten per timme kronor 3,44.

Det bör understrykas att den reglering av löneförhållandena, som dyrortsgrupperingen innebär, i hög grad medverkat till att avflyttningen från landsbygden fått så stora proportioner. Den genomsnittliga löneinkomsten per timme för industriarbetare var år 1951 kronor 2,85 i dyrortsgrupp 1 och kronor 3,92 i dyrortsgrupp 5. Det synes oss uppenbart att staten genom dyrortsgrupperingssystemet favoriserat en för hela samhället oförmånlig utveckling.

Även om i framtiden arbetskraft i viss utsträckning kommer att lösgöras från jordbruket, är det klart att ifrågavarande problem inte kan lösas enbart med att arbetslönerna på landsbygden föres upp i paritet med lönerna i städerna. En betydande orsak till befolkningsavflyttningen från landsbygden har nämligen varit, att landsbygdens näringsliv helt enkelt inte kunnat bereda den från jordbruket friställda arbetskraften sysselsättning. Ett differentierat näringsliv är av avgörande betydelse för bibehållande av en bygds befolkningstal. En inom Boråstraktens regionplaneförbund företagen undersökning (redovisad i motion II: 196/1953) ger bl. a. belägg härför. Även folkmängdssiffrorna vid det senaste årsskiftet gav vid handen, att landsbygdskommuner med ett mera differentierat näringsliv lyckats hålla sitt befolkningstal betydligt bättre än de rena jordbrukskommunerna.

Med bygdens ekonomiska bärkraft sammanhänger dess möjligheter att ordna en för befolkningen tillfredsställande allmän standard och trivselmiljö. Landsbygdens befolkning har inte haft samma möjligheter till bildning och utbildning som städernas. Kulturlivet har inte haft samma rika utvecklingsmöjligheter på landsbygden som i städerna. Serviceanläggningar, kommunikationer, samlingslokaler och andra gemensamma anordningar har inte kunnat tillhandahållas landsbygdens folk i samma utsträckning som städernas, vilket i stor utsträckning bidragit till att framför allt ungdomen lämnat landsbygden.

Det måste över huvud taget konstateras, att landsbygdens avfolkning givetvis kommer att fortsätta, så länge den befolkning, som bor i glesbebyggda områden, måste nöja sig med en sämre arbetslön och med en i flera avseenden lägre standard i fråga om social och kulturell service av olika slag än befolkningen i de medelstora och större städerna.

I sammanhanget bör dock framhållas, att vid sidan av ovan påtalade materiella och kulturella förhållanden en utpräglad övervärdering av storstads-samhället som sådant spelat en framträdande roll för utvecklingen. Stor-

städernas neonljus och nöjesetablissemang har i flera fall haft en större dragningskraft på ungdomen än de ekonomiska och materiella realiteterna givit underlag för. Film, teater, veckotidningspress och skönlitteratur har i det stora hela propagerat för en personlighetstyp, som hör till storstadssamhället. Den storstadsmyt, som bl. a. härav följt, måste enligt vår uppfattning sägas ha sin grund i en felaktig värdering. Många inflyttade landsbygdsungdomar har aldrig kunnat anpassa sig i storstaden, som utgör en helt annan kulturmiljö än landsbygdssamhället. Prestigeskäl har emellertid oftast hindrat dem att återvända till hembygden. Det kan naturligtvis inte vara någon uppgift för samhället att påverka värderingen, men det bör understrykas att ökade sysselsättningsmöjligheter och bättre trivselmiljö på landsbygden ger de i storstadsmiljön missanpassade större möjligheter att återvända till hembygden.

Planeringsåtgärder hittills.

Strävandena måste enligt vår uppfattning inriktas på att uppnå en mer proportionerlig fördelning av näringsliv och bebyggelse mellan landsbygd och stadsbygd liksom mellan olika delar av landet. En sådan målsättning är, såsom av det föregående framgått, motiverad ur såväl landsbygds- som stadsbygdsbefolkningens synpunkt och därmed ur hela samhällets. Den meningsriktning, som vi representerar, har alltid understrukit att näringslivet — för att kunna uppnå högsta möjliga produktivitet — måste bygga på det privata initiativets och vinstintressets grund. Det måste med skärpa betonas att en statlig detaljreglering av näringslivet inte kan leda fram till den effektivitet, som är önskvärd, och inte heller kan lösa andra härmed förenade problem. Samtidigt måste emellertid understrykas att utvecklingen inte kan få överlämnas åt de s. k. fria krafternas spel. Då utvecklingen är av allra största betydelse ur samhällets synpunkt, måste det vara en angelägen uppgift för samhället att medverka till en tillfredsställande lösning genom att ge de impulser, som är nödvändiga härför. Enligt vår uppfattning måste det vara en gemensam angelägenhet för det enskilda näringslivet och samhället att söka skapa sådana förutsättningar och resurser, att en rimligare fördelning av näringsliv och bebyggelse kan uppnås.

Den lokaliseringspolitik, som bedrivs från statsmakternas sida, kan emellertid i det stora hela knappast sägas ha till något huvudsyfte att fördela näringsliv och bebyggelse mellan stad och landsbygd på ett proportionellt sätt — med undantag givetvis för den inom arbetsmarknadsstyrelsen upprättade lokaliserings- och utredningsbyrån. Planeringsverksamheten på ifrågavarande område kan inte sägas ha någon enhetlig inriktning. År 1952 erinrade såväl Kungl. Maj:t som riksdagen vid beslutet om upprättande av lokaliserings- och utredningsbyrån om det allvarliga problem, som Stor-Stockholms tillväxt innebär. I följd uttalade riksdagen i anledning av motionerna nr 173 i första kammaren och nr 221 i andra kammaren, att den fortgående urbaniseringen och i synnerhet koncentrationen av befolkningen liksom av förvaltningen och företagsamheten till Stockholm i skilda samman-

hang och ur olika synpunkter noga bör följas av myndigheterna. Men såsom av det föregående framgått syftar man med generalplanen för Stor-Stockholm till ytterligare koncentration av företagsamhet till Stockholmsregionen. Samma inriktning härskar i andra större städer och tätorter. Ett stort antal städer har särskilda organ, som verkar för att knyta industrier till orten. Sådana städer har i betydande omfattning lämnat subventioner av olika slag till industrier, som lockats att förlägga sin verksamhet till staden.

Behovet av utredning.

Lokaliseringsfrågor och lokaliseringpolitiska åtgärder har berörts i ett flertal offentliga utredningar under senare tid. Norrlandskommittén har i sina betänkanden diskuterat en rad lokaliseringpolitiska problem, som berör Norrland. Men framför allt är att uppmärksamma utredningen rörande näringslivets lokalisering (SOU 1951: 6), som behandlade frågan om lokaliseringsplanering och dess samordning med särskilt bebyggelseplaneringen och jordbruksplaneringen. I direktiven för denna utredning framhölls det att näringslivets lokalisering borde inriktas så, att befolkningen komme att fördela sig på landsbygd och olika tätorter på sätt som främjade en gynnsam samhällsbildning. Det bör vidare erinras om att åtskilliga av de faktorer, som kan påverka utformningen av näringslivets och bebyggelsens struktur, varit eller är föremål för utredning.

Utredningen om näringslivets lokalisering har ingående diskuterat åtskilliga av de problem, som är av väsentlig betydelse för vårt syfte. Den inskränkte sig emellertid i sina konkreta förslag till frågan om lokaliseringpolitikens organisation. Det enda resultatet hittills av denna utredning har blivit den ovvan nämnda lokaliserings- och utredningsbyrån inom arbetsmarknadsstyrelsen, som visserligen varit av betydelse för forskning och rådgivning på området men som dock inte kan sägas vara till fyllest för en ändamålsenlig lokaliseringpolitisk organisation. Enligt vår mening bör organisationen snarast möjligt utbyggas med organ på läns- och framför allt kommunstadiet. Det förslag till länsorganisation, som utredningen om näringslivets lokalisering avgav, kräver enligt vår mening en översyn. En utredning bör undersöka huruvida företagareföreningarna bör anförtros de lokaliseringpolitiska uppgifterna på länsstadiet och organ av samma fristående karaktär skapas även på kommunstadiet.

Utredningen om näringslivets lokalisering ansåg sig inte ha möjligheter att ta upp någon diskussion om vilken storlek på ett samhälle som är den ideala. Det synes oss emellertid nödvändigt att frågan om näringslivets och bebyggelsens struktur i hela sitt sammanhang nu tages upp till diskussion snarast möjligt. Det är anledning att hysa de allvarligaste farhågor för den koncentration av näringsliv och bebyggelse till stortätorterna och den uttunning av landsbygden, som fortgår och som kan befaras tilltaga i styrka. Ekonomiska, sociala och försvarspolitiska synpunkter motiverar, att frågan snarast möjligt blir föremål för utredning. Vi vill härvid inte minst understryka frågans vikt ur försvarssynpunkt. Lokaliseringsutredningen, som i

viss utsträckning diskuterade denna synpunkt, inskränkte sig till att föreslå, att det skulle överlåtas åt de militära myndigheterna, civilförsvarets myndigheter samt riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap att från fall till fall bevaka försvarsintressena i lokaliseringspolitiken. Enligt vår mening måste emellertid även i detta avseende enhetliga principer fastställas som ett led i det stora sammanhanget.

Det är naturligt att ladsbygdsproblemen kommer i förgrunden, eftersom ett centralt led i strävandena måste vara att skapa förutsättningar för ett mera differentierat näringsliv på landsbygden. Vi vill härvid understryka, att med dessa strävanden måste på ett mera tillfredsställande sätt än som hittills skett samordnas den planering, som äger rum för det framtida jordbruket. Det är nödvändigt att en enhetlig inriktning i detta avseende kan uppnås.

Av primär betydelse är givetvis att landsbygden får sådana resurser, att den på ett ändamålsenligt sätt kan utgöra grundvalen för ett differentierat näringsliv. Lokaliseringsutredningen diskuterade i viss utsträckning sådana problem men avgav inte förslag till deras lösande. Det gäller t. ex. kollektiva anläggningar, såsom lokala vägar, vatten och avlopp, telefon och elkraft, vidare sådana anläggningar som butiker, kaféer och biografier samt av samhället eller ideella organisationer drivna hälso- och sjukvårdsinstitutioner, barnkrubbor, skolor, samlingslokaler och bibliotek. I viss utsträckning har sådana problem varit eller är föremål för utredning i olika kommittéer, men för att en enhetlig inriktning i strävandena skall kunna uppnås, måste hela frågan om landsbygdens behov och resurser tagas upp till prövning i det stora sammanhanget.

En primär åtgärd i strävandena att skapa ett mera differentierat näringsliv på landsbygden måste enligt vår uppfattning vara en kartläggning av behov och förutsättningar i de olika bygderna. Härför kräves en sådan bygdeplanering, som i det följande närmare utvecklas. Det bör utredas hur en sådan bygdeplanering skall kunna genomföras.

Planeringsfrågor.

I varje kommun gäller det att lägga till rätta för en expansion av näringslivet. Härvid kommer i förgrunden frågor om tomtmark, vatten och avlopp och andra gemensamhetsanläggningar, bostäder, lokaler för näringsidkare etc. En översiktsplanering jämsides med en ekonomisk planering blir därvid nödvändig. Det nuvarande generalplaneinstitutet såsom instrument för en översiktlig framtida planering inom de enskilda kommunerna synes emellertid vara alltför osmidigt och åsamkar kommunerna mycket dryga utgifter. Ett till sin utformning smidigare och mera lätthanterligt generalplaneinstitut med mindre ekonomiska konsekvenser för kommunerna är därför erforderligt. För den kommunala detaljplaneringen skulle det också vara av mycket stort värde om ett byggnadsplaneinstitut kunde skapas som i sig förenade den nuvarande byggnadsplanens fördelar utan att belastas med stadsplanens långt gående ekonomiska och andra konsekvenser. 1947 års byggnadslag har

tvingat fram en bebyggelseplanering, som direkt främjat tätorternas expansion till nackdel för glesbebyggelsen. En snar översyn av byggnadslagstiftningen på hithörande områden är därför erforderlig.

För att nå fram till ett fullgiltigt resultat, då det gäller landsbygdens upp- rustning, torde det i vissa fall bli nödvändigt att bygdernas resurser och behov kartlägges från grunden genom en s. k. bygdeplanering i intimt samarbete med kommunerna och ortens befolkning. Det nuvarande regionplane- institutet synes vara användbart för att lösa den översiktliga planeringens problem i ett län, en länsdel eller större näringsgeografisk enhet, och det tillförsäkrar planeringsarbetet ett värdefullt och nödvändigt lekmannainfly- tande.

Ekonomisk standard och sysselsättning.

Ökade möjligheter till sysselsättning på landsbygden och arbetslöner i pa- ritet med dem, som arbetarna erhåller i stadsbygden, är, såsom vi framhållit, av primär betydelse, om befolkningsförflyttningen skall kunna hejdas. De förutsättningar och behov, som de olika bygderna i detta avseende kan ha, skulle framgå av en sådan bygdeplanering, som vi i det föregående har disku- terat. De direkta initiativen i syfte att skapa förutsättningar för ett mer dif- ferentierat näringsliv i bygden bör tagas av den lokala lokaliseringsnämnden i samråd med företagareföreningen och det centrala lokaliseringsorga- net. Det synes oss emellertid samtidigt vara nödvändigt att staten medverkar till att goda resurser skapas för dessa strävanden. Det gäller att jämna vägen för den eftersträvade utvecklingen genom att skapa en lämplig miljö och goda förutsättningar för företagsamhet av olika slag i landskommunerna. Härmed åsyftas bl. a. den allmänna service, som är nödvändig för företag- samheten. Det gäller t. ex. vägar, kommunikationer, elkraft, iordningställda planerade områden för bebyggelse etc. Det är väsentligt att i detta avseende villkoren blir likvärdiga överallt, där förutsättningar i övrigt finns för före- tagsamhet, t. ex. i form av råvaror och arbetskraft. Det måste här i huvud- sak röra sig om generella åtgärder till nytta och hjälp för det enskilda nä- ringslivet och det fria initiativet. Genom en sådan utjämning vinner företa- garna ökad frihet vid valet av ort för lokalisering av företagen. Sådana åtgärder är enligt vår uppfattning de viktigaste som över huvud taget kan vid- tagas för utveckling av ett rikare och mer differentierat näringsliv på lands- bygden. Då dessa strävanden i det stora hela över hela landet måste följa samma linjer, bör det ankomma på utredningen att diskutera principerna för desamma. Åtskilliga av de åtgärder, som kan ifrågakomma, har tidi- gare varit förmål för utredning men har inte prövats i det stora samman- hang, som nu ur hela samhällets synpunkt är nödvändigt. En investerings- fond är enligt vår uppfattning nödvändig för den erforderliga upp rustningen av landsbygden, till vilken fråga utredningen även bör taga ställning.

Lönsamheten i landsbygdens näringsliv måste bli lika god som i städerna, så att lika goda arbetslöner kan utbetalas på landsbygden som i städerna. Härvid måste understrykas att dyrortsgrupperingen av löner och skatter sna- rast möjligt måste avskaffas.

Lokaliseringspolitik.

Det är av avgörande betydelse att få till stånd en lokaliseringspolitik, som på grundval av de möjligheter, som kartlagts genom bygdeplanering, medverkar till en förnuftig fördelning av näringsliv och bebyggelse över landet. Den direkta lokaliseringspolitiken bör syfta till att i de enskilda fallen söka uppnå en lämplig utplacering av företagen, att motverka ensidighet i enskilda orters näringsliv och därmed minska konjunkturkänsligheten, utjämna könsproportionerna och ge ungdomen bättre valmöjligheter mellan olika yrken i hemorten, att skaffa ersättning för nedlagda företag, där så är önskvärt, samt att begränsa de större tätorternas tillväxt.

Härutöver kräves enligt vår uppfattning en speciell lokaliseringspolitik, som syftar till att tillvarata alla arbetskraftsreserver även partiellt arbetsför arbetskraft. På landsbygden finns de, som måste erhålla sysselsättningstillfällen vid sidan av jordbruket och skogsbruket. Framför allt måste sådana möjligheter skapas att den på landsbygden uppväxande ungdomen kan beredas sysselsättning och därmed möjligheter att stanna kvar på landsbygden. Dessa sysselsättningsproblem måste snarast möjligt bringas till en lösning, inte minst med tanke på den svaga tillväxten av de produktiva åldrarna under de närmaste årtiondena och näringslivets stora behov av arbetskraft för en önskvärd och nödvändig expansion, som förmår säkra en fortsatt välståndsutveckling.

Det bör i detta sammanhang starkt understrykas, att sammanslagningen av småbruk kommer att få ofördelaktiga följder för landsbygden ur befolkningssynpunkt. Därmed undanrykes nämligen förutsättningarna för en arbets- och levnadsmiljö, som har spelat och allt framgent måste spela en avgörande roll för vårt samhälles bestånd. Lösningen av landsbygdens problem synes bäst främjas genom att småbruket bibehålles i så stor omfattning, som det är möjligt. Frågan om den fulla sysselsättningen för småbrukets folk kan många gånger lösas på ett lyckligare sätt genom ökade möjligheter till andra kompletterande sysselsättningar, tillgång till skog o. s. v., än genom en ökning av arealen.

Det torde vidare stå klart, att en påskyndad sammanslagning av småbruk inte under de närmaste årtiondena kommer att kunna tillföra industrien tillnärmelsevis samma arbetskraftstillskott som en ökad differentiering av landsbygdens näringsliv kan göra. En omflyttning av arbetskraften skulle också ställa betydligt större krav på tätorternas investeringar i bostäder, skolor, vatten- och avloppssystem, kommunikationer, samlingslokaler etc. Näringslivets lokalisering och bemästrandet av deltids- och säsongarbetets problem intar en nyckelposition, då det gäller att lösa landets arbetskraftsfråga. Det rör sig här främst om komplicerade organisationsfrågor, som måste lösas i intimt samarbete mellan näringsliv och samhälle.

Den lokaliseringsverksamhet, som främst i form av lokaliseringsrådgivning för närvarande bedrivs av lokaliserings- och utredningsbyrån inom arbetsmarknadsstyrelsen, synes oss otillräcklig, som vi tidigare framhållit.

Målsättningen för dess verksamhet bör också tagas upp till diskussion. Vid bedömningen av en ords arbetskraftsresurser måste man räkna med den arbetskraft, som bor på orten men har arbete på annan ort på grund av bristande sysselsättning i hemorten. Likaså måste man i prognoser för framtiden räkna med den naturliga folkökningen liksom också med den successivt helt eller delvis friställda arbetskraften i jordbruk och skogsbruk. Vid en successiv utbyggnad av ortens näringsliv kunde dessa arbetskraftsresurser tillvaratagas på orten och måste följaktligen räknas in i ortens arbetskraftsreserv. Att i lokaliseringsskalkylerna räkna med en fortsatt avflyttning från landsbygden och en därmed successivt expanderande arbetsmarknad i de större tätorterna synes oss vara en orimlig grund för överväganden i lokaliseringsärenden. Vid val mellan objektivt likvärdiga lokaliseringssorter måste landsbygdslokalisering förordas. Frågan om det centrala lokaliseringsorganets framtida verksamhet bör på grundval av vad som anförts tas upp till omprövning. Samarbetet med näringslivet och dess organisationer träder härvid i förgrunden. Väsentligt är att lokaliseringsspolitisk planeringsexpertis ställes till kommunernas och planeringsinstitutionernas förfogande.

För en effektiv lokaliseringsspolitik är det nödvändigt att lokaliseringsorganet på ett tidigt stadium får uppgifter om planerade nyetableringar och större om- eller utbyggnader av redan etablerade företag. Även nedläggning av företag och större inskränkningar i driften måste i god tid komma till lokaliseringsorganets kännedom. Lokaliseringsspolitikens upplysnings- och rådgivningsverksamhet får inte enbart inskränkas till de fall, då direkt hänvändelse till lokaliseringsorganen sker. En önskvärd decentralisering av den lokaliseringsspolitiska verksamheten och ett betryggande lekmannainflytande måste eftersträvas.

Begränsning av de större städernas tillväxt.

Om avflyttningen från landsbygden skall kunna hejdas, synes det oss nödvändigt att vidtaga åtgärder till begränsning av de större städernas tillväxt. Det är angeläget, att initiativ snarast möjligt tages i detta avseende. Sedan landsbygdens befolkning tunnats ut och stora kapitalinvesteringar för stadsbygdens utbyggnad gjorts, måste det bli betydligt svårare att åter sprida näringsliv och bebyggelse ut över landsbygden.

Det måste utredas, vilka instrument som härvid lämpligen bör stå till förfogande för lokaliseringsspolitiken. I första hand torde krävas intensifierad lokaliseringsrådgivning och upplysning från det centrala lokaliseringsorganets sida. Denna verksamhet måste inriktas på alla storstäder med deras omgivande regioner, inom vilka en effektiv samordning av den kommunala verksamheten måste komma till stånd och innefatta såväl decentralisering inom regionerna som utflyttning av industrien samt effektiv begränsning av nyetableringar. Det bör övervägas, huruvida statliga flyttningsbidrag skulle kunna utgå vid utflyttning av industrier genom förmedling av det centrala lokaliseringsorganet.

Ett viktigt led i kampen mot bostadsbristen i storstäderna bör vara, att

företagen i sådana centrala stadsdelar, som är färdiga för sanering, effektivt uppmuntras att överflytta verksamheten till andra kommuner, som snabbare kan tillgodose lokal- och bostadsbehovet. Därigenom skulle underlättas och påskyndas en önskvärd sanering av gammal stadsbebyggelse, och bostadsbristen i de större städerna skulle kunna snabbare bringas att upphöra.

Det bör understrykas att decentralisering av statsförvaltningen även måste vara ett viktigt led i strävandena att lösa ifrågakvarande problem för huvudstadens vidkommande.

Stöd åt företagsamheten.

Vid utbyggandet av landsbygdens näringsliv torde småföretagsamheten komma att spela den största rollen. Genom bilismens utveckling och vidgad tillgång till elektrisk energi har spridning av industri till landsbygden möjliggjorts och givit de mindre industriföretagen förutsättningar att hävda sig i konkurrensen med storföretagen. Dessa företagsenheter är också ur psykologisk synpunkt värdefulla, då de synes erbjuda bättre betingelser för arbetsglädje och trivsel än storföretagen. Det effektivaste stödet torde kunna åstadkommas genom företagarföreningar. För närvarande finns dylika föreningar i tretton län, varjämte i ytterligare tre län tillkommit samman slutningar med liknande syfte. Verksamheten har sedan länge erhållit ett ganska omfattande statligt stöd. En inom handelsdepartementet nyligen verkställd översyn av företagarföreningarnas verksamhet har visat, att denna verksamhet är gagnelig ur flera olika synpunkter. Företagarföreningarnas lokaliseringsverksamhet, som bedrivs i nära samarbete med arbetsmarknadsorganen, har medfört resultat av stor ekonomisk och social betydelse för åtskilliga kommuner, inte minst på landsbygden. Föreningarna har i stor utsträckning bedrivit upplysnings- och rådgivningsverksamhet i samband med nybyggnader, anskaffning av maskiner och redskap och andra med nyetablering, utvidgning samt rationalisering av företag sammanhängande åtgärder. Denna verksamhet har i många fall kunnat kombineras med finansiell hjälp till erforderliga investeringar.

Det bör fastslås, att denna verksamhet varit av stort värde i strävandena att hålla sysselsättningen på en hög nivå och att åstadkomma bättre försörjningsmöjligheter för befolkningen inom områden med ett mindre väl utvecklat näringsliv. Det är emellertid nödvändigt, att denna verksamhet erhåller betydligt ökade resurser. Redan småföretagsutredningen föreslog på sin tid att verksamheten skulle utbyggas till att omfatta hela landet, d. v. s. även de län, där företagarföreningar ännu icke bildats. Företagarföreningar bör snarast möjligt bildas i de län, där sådana ännu icke finns, och ökade administrations- och personella resurser måste ställas till förfogande.

Rådgivning av såväl teknisk som ekonomisk art är synnerligen värdefull för småföretagsamheten, inte minst för den nödvändiga rationaliseringen och tidsanpassningen av driften och produktionsinriktningen. En tillfreds-

ställande lösning av kreditfrågorna är synnerligen viktig för att småföretagens produktion inte orimligt skall fördras genom dyrbara finansieringsmetoder till följd av kapitalsvårigheter. En utökad förtroendelångivning, d. v. s. toppkredit utan bankmässig säkerhet och till låg ränta, bör i större utsträckning möjliggöras. Till företagarföreningarnas låneverksamhet bör ökade belopp ställas till förfogande. Vidare bör övervägas införande av en ny låneform, enligt vilken toppkrediter finge tagas på den ordinarie låne marknaden med statlig garanti.

Ur lokaliseringssynpunkt är det viktigt att tillfredsställande lösa frågorna om t. ex. upplysning och rådgivning med bl. a. marknadsundersökningar och projektering till nyetableringar, råd och upplysningar över huvud taget till småföretagsamheten och propaganda för ny företagsamhet, förbättrade kontakter med myndigheter, institutioner och marknadsorgan, en organiserad samverkan mellan småföretagarna vid inköp, produktion och försäljning samt en ändamålsenlig organisation av mässor och utställningar. Allt detta är frågor, som hittills lättare kunnat lösas i de större tätorterna, vars näringsidkare därigenom vunnit fördelar. Effektivt arbetande företagarföreningar bör emellertid kunna utjämna dessa skillnader, varför de framför allt blir ett stöd för landsbygdens näringsliv.

Stöd åt nyetableringar inom näringslivet framstår inte minst ur landsbygdens synpunkt såsom angeläget. Med nuvarande utformning av skattelagstiftningen är emellertid nyetableringar starkt missgynnade i förhållande till gamla vinstgivande företag, som vid utvidgning av driften och upptagande av nya tillverkningar har möjlighet att draga av de första årens driftunderskott på den gamla verksamhetens överskott. Det är synnerligen angeläget att härvidlag ge nyetablerade företag bättre villkor. Det bör utredas huruvida icke nyetableringar under en viss tid borde beredas möjlighet att inom rörelsen utjämna uppkomna under- och överskott.

Vid utredning bör vidare övervägas hur lokalfrågan för småföretagsamheten skall kunna lösas på effektivaste sätt. Statens möjligheter att stimulera tillkomsten av s. k. hantverkshus bör undersökas.

Vad här anförts om stimulerande av ny företagsamhet på landsbygden utgår självfallet från den synpunkten, att redan befintlig företagsamhet icke får lämnas åt sitt öde. Inom det område, som vanligen kallas jordbrukets binärningar, finns företagsenheter och grupper av företag som kommit att dominera näringslivet i sin ort, särskilt inom frukt- och trädgårdsodlingen. Ett uppmärksammande av dessa specialodlingars behov och förutsättningar utgör också ett stöd för utvecklande av landsbygdsnäringarna, och det bör föranleda ökat intresse från samhällets sida rörande odlings-, distributions- och konserveringsproblem.

Fiskerinäringsens utvecklande och stärkande är också inom vissa områden ett betydelsefullt led i strävandena att främja ett mångsidigt näringsliv på landsbygden.

Kommunikationsfrågor.

Ett förbättrat vägnät, som förenar de olika bygderna med varandra och som även kan bära tyngre trafik, och över huvud taget förbättrade kommunikationer är en förutsättning för en önskvärd utveckling av landsbygdens näringsliv. Höga transport- och färdtaxor utgör en svår belastning för verksamhet, som är beroende av stora avstånd, varigenom stora delar av landsbygden blir missgynnade. Man måste därför enligt vår uppfattning eftersträva enhetlighet i kommunikationskostnaderna. Genom en sådan ordning skulle landsbygdens befolkning få rikare möjligheter till kontakt med tätorternas affärs- och kulturliv, samtidigt som tätortsbefolkningen i större utsträckning skulle kunna lära känna landsbygdens arbetsmiljö och tillgodogöra sig dess rekreationsmöjligheter.

Frågan om taxor, om antalet linjer och turer samt antalet fasta stationer för biljettförsäljning och expedition av olika slag av gods m. m. bör inte få göras beroende av de olika linjernas lönsamhet var för sig. Där de ekonomiska förutsättningarna för privat drift saknas, bör det allmänna ordna tillfredsställande kommunikationer. Vid sidan av alla andra synpunkter härvidlag kan ofta gälla, dels att kommunikationsmöjligheterna utgör en grundläggande förutsättning för ett uppblomstrande näringsliv, som i framtiden kan göra trafikföretaget bärkraftigt, dels att de nuvarande förhållandena leder till en ur samhällets synpunkt felaktig inriktning av näringslivet, om områden med goda förutsättningar i form av naturtillgångar och arbetskraft hålles tillbaka till följd av kommunikationsväsendets utformning. De ofta otillfredsställande trafikförbindelserna och de höga transportkostnaderna har i ett mycket stort antal fall avskräckt från anläggande av industrier i stora delar av Norrland och andra avlägsna glesbygder och har sålunda i stor utsträckning bidragit till svårigheterna för dylika områden att inhämta det försprång, som andra landsdelar erhållit. Även kostnaderna för persontrafiken är av stor vikt för förutsättningarna för näringslivets lokalisering i glesbygderna.

Avgörande betydelse ur lokaliseringssynpunkt har framför allt frakttaxornas höjd samt frågan om samordning av olika trafikföretag och trafikmedel. Enligt vår mening bör successivt och med viss övergångstid införas obligatorisk samtrafik för person- och godsbefordran mellan järnvägar och alla reguljära bil- och busslinjer, som berör mer än en kommun. Sådan samordning måste även omfatta privatägda trafiklinjer. I dylik samtrafik bör genomgående taxeberäkning tillämpas. Taxepolitikens betydelse som ett lokaliseringsspolitiskt medel bör undersökas. Härvid bör bl. a. uppmärksammas taxetabellernas indelning i avstånds- och viktklasser, möjlig differentiering av tarifferna på olika slag av varor samt befraktning i olika riktningar. Taxorna bör så avvägas, att de inte missgynnar glesbygderna och Norrland och inte heller småföretagsamheten.

En kommunikationsfråga av stor vikt är också frågan om över hela landet enhetliga priser å bensin och annat motorbränsle. Helt fixerade enhets-

priser synes dock varken nödvändiga eller önskvärda, särskilt då med hänsyn till att möjligheter till en effektiv priskonkurrens mellan olika företag bör stå öppna.

En tillfredsställande utbyggnad av postförbindelserna och postverkets service, utbyggnad av telefon och telegraf är också ett oeftergivligt villkor.

Vidare måste understrykas, att det inom stora delar av landet är av synnerlig vikt, att mera tillfredsställande hamnar ordnas till båtnad för hela näringslivet och i synnerhet för sjöfart och fiskerinäring.

Elkraftfrågan.

Tillgång till elkraft utgör en grundläggande förutsättning för utbyggandet av landsbygdens näringsliv. Många kommuner saknar för närvarande möjligheter till industriell expansion, emedan elkrafttillgången är otillräcklig. Ett tillräckligt dimensionerat elnät, som täcker hela landet, måste därför med samhällets aktiva medverkan snarast möjligt skapas.

Då kostnaderna för utbyggnaden blir för höga, är det fullt naturligt att elektrifieringen i glesbygderna inte kunnat bedrivas i samma utsträckning som i de mera centralt belägna bygderna. Det är nödvändigt att alla bygder i vårt land snarast möjligt får tillgång till elektrisk kraft. För genomförande av ännu återstående elektrifiering i avlägsna bygder krävs ytterligare bidrag utöver de normala startbidragen enligt gällande bestämmelser. Om befolkningen i glesbygderna får vänta alltför länge på elektriskt ljus och kraft, är risken stor för att avflyttningen kommer att öka mycket starkt. Det är alltså ett allmänt samhällsintresse att elektrifieringsfrågan snarast löses. Förutsättningen för att elektrifieringen skall kunna påskyndas är emellertid, att statsbidragsvillkoren blir gynnsammare. Det synes oss riktigt att anslutningskostnaderna blir lika för alla, och detta borde enligt vår mening också vara möjligt att genomföra. En rättvis lösning vore att alla finge betala en viss fixerad del av anläggningskostnaderna, medan staten fick svara för de eventuellt överskjutande kostnaderna.

Det föreligger i hela landet ett stort behov av upprustning av redan befintliga landsbygdsnät. Många distributionsföretag har inte möjlighet att tillgodose behovet av elektrisk kraft i önskvärd omfattning. Även underhållet av näten har på senaste tiden måst eftersättas på grund av ekonomiska svårigheter för distributionsföretagen, vilket medför ökade risker för driftavbrott.

Enligt vår uppfattning är det ett viktigt krav att i stort sett för hela landet enhetliga eltaxor införes. Det räcker inte med att uppsätta standardtariffer och göra tillämpningen frivillig.

Social och kulturell standard.

Såsom vi understrukt är det nödvändigt att landsbygden snarast möjligt erhåller en social och kulturell standard i paritet med stadsbygdens. Härvid måste betonas betydelsen av en effektiv skatteutjämning. Till belysning härav bör nämnas att år 1952 antalet skattekonor i de administrativa tät-

orterna tillsammans utgjorde 151 673 000 mot 76 866 000 för de egentliga landskommunerna. Det förhållandet, att de större tätorterna drar stora fördelar i skattehänseende av att till dylika orter lokaliserats förvaltningen, de större sociala och kulturella institutionerna, de stora företagens kontor m. m., framstår som en orättvisa mot glesbygderna. Det synes oss vara rimligt att t. ex. aktiebolagen skulle betala sina skatter till den kommun, där de driver sin verksamhet. Utredningen bör söka komma fram till en rättvis lösning av dessa frågor.

Kommunernas eget initiativ är givetvis av avgörande betydelse för den sociala och kulturella standardens utveckling, men det synes oss dock riktigt att ur samhällets synpunkt pröva, hur de bästa möjligheterna i detta avseende kan uppnås. Det måste också vara samhällets uppgift att medverka till att kommunerna får ökade resurser. Härvid måste samtidigt understrykas att kommunernas självbestämmanderätt inte får uppges utan tvärtom måste stärkas. Verksamheten i bygden måste bygga på den enskilda företagsamheten, den kommunala självbestämmanderätten och lekman-nainflytandet.

Sådana resurser måste skapas, att sjukvård, social hemhjälp och åldringsvård kan nå en tillfredsställande utveckling. Bostadspolitiken måste utformas på ett sådant sätt, att bebyggelsen på landsbygden inte sättes i efterhand. En tillfredsställande allmän pensionering av företagare och arbetare måste snarast möjligt införas. Skolundervisningen och yrkesutbildningen måste bli lika god på landsbygden som i städerna. Organisationen av skolväsendet bör utformas så, att bygdeskolorna i största möjliga utsträckning bevaras utan försvagning av skolformerna. De bästa möjligheter måste skapas att berika kulturlivet genom musik, teater och konst. Behovet av samlingslokaler måste tillgodoses.

Utan livskraftig ungdom kan ingen levande landsbygd skapas. Det är därför nödvändigt att ungdomsfrågorna på landsbygden ägnas särskild uppmärksamhet. Det gäller att ge ungdomen sådan bildning och utbildning att den får ökade möjligheter till val mellan olika yrken. Möjligheter till fritidsverksamhet är likaledes av största betydelse. Ökat stöd måste ges åt ungdomens föreningsverksamhet. Vad näringslivet beträffar gäller det att pröva huruvida möjligheter kan beredas ungdomen att tidigare än som nu vanligen är fallet tillträda egen rörelse eller jordbruk. Härför erfordras en bättre lösning av de äldres pensions- och vårdfrågor samt en utökad och smidigare driftkredit för de unga.

Det bör genom utredning prövas, dels hur den önskvärda sociala och kulturella standarden på bästa sätt skall kunna uppnås, dels också i vilken utsträckning samhället med ekonomiskt stöd kan medverka härtill.

De utredningar, som tidigare tagit befattning med befolkningsomflyttningens problem, har enligt vår mening alltför ensidigt utgått från att det är en fråga av betydelse endast för glesbygden. Såsom vi i det föregående understrukt gällert det emellertid här i minst samma utsträckning vitala problem för storstadsbefolkningen. Ur sociala liksom ur näringsekonomiska

synpunkter är det angeläget att frågan om storstadskoncentrationens följer snarast tages upp till diskussion. Liksom riktlinjerna för jordbrukspolitiken genom ett omfattande utredningsarbete under åren 1942—46 klargjordes ur hela samhällets synpunkt, gäller det nu att ingående pröva principer och riktlinjer för den framtida utformningen av näringslivets och bebyggelsens struktur. Det måste klarläggas vilken bebyggelseyp som är mest idealisk ur såväl individens som samhällets synpunkt. Detta syftemål kräver omfattande ekonomiska och sociologiska undersökningar rörande såväl landsbygdssamhället som tätortssamhället.

Med stöd av vad som ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning rörande den framtida utformningen av närings- och bebyggelsestrukturen i landet i överensstämmelse med motionens syfte.

Stockholm den 27 januari 1954.

Anders Pettersson

i Dahl.

Torsten Andersson

i Brämhult.

Arvid Jonsson

i Skedsbygd.

J. W. Pettersson

i Norregård.

Nils Jönsson

i Rossbol.

Karl Andersson

i Björkäng.

Gunnar Larsson

i Luttra.

C. O. Carlsson

i Bakeröd.

Nils G. Hansson

i Skegrie.

Stig F. Hansson

i Önnarp.

Gunnar Ericsson

i Näs.

Fridolf Jansson

i Benestad.

Holger Adolfsson.

Rob. L. Jansson

i Aspeboda.

Sven Vigelsbo.

Per Persson,

Norrby.

Harald Andersson

i Dunker.

Helmer Johansson

i Norrfors.

Harald Larsson

i Hedenäset.

Gustaf Svensson

i Vä.

Ivar Johansson

i Mysinge.

J. Onsjö.